

Suzan Orlin

KRADLJIVAC ORHIDEJA

Istinita priča
o lepoti i opsesiji

Prevela
Dubravka Srećković Divković

 Laguna

Naslov originala

Susan Orlean

THE ORCHID THIEF

Copyright © 1998 by Susan Orlean
All rights reserved

Translation copyright © 2019 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Mojim roditeljima Arturu i Idit

Uvod

Suzan Orlin o *Adaptaciji*

Nedavno je Suzan Orlin razgovarala s nama o svom iskustvu povodom njene knjige *Kradljivac orhideja* koja je poslužila kao osnova za film *Adaptacija*. Film humoriistički pripoveda priču o scenaristi koji pati od spisateljske blokade dok pokušava da adaptira knjigu *Kradljivac orhideja* u scenario za film. Ovaj razgovor je vodila spisateljica Suzan Orlin.

Suzan Orlin: Dobro nam došli. Hvala što ste pristali na intervju.

SUZAN ORLIN: Bolje vas našla. Hvala na pozivu.

S. O.: Pre nego što počnemo, moram da vas pitam da se nismo negde već srele – vrlo ste mi poznati.

S. O.: Ne bih rekla, žao mi je.

S. O.: Sigurni ste?

S. O.: Sigurna.

S. O.: Dobro ako vi tako kažete. U svakom slučaju, moje prvo pitanje glasi: Da li ste nekad pomišljali da će vaša knjiga biti ekranizovana?

S. O.: Nikad. Iskreno, nisam bila sigurna čak ni da li će od nje ispasti knjiga. Kada sam prvi put čula za Džona Laroša i krađu orhideja, pomislila sam kako bi od toga bio zanimljiv članak za časopis, mada je sama priča bila toliko neobična da nisam bila sigurna kako bi izgledala čak i u časopisu. Dok radim na nekoj priči, retko kad razmišljam da li bi mogla da se preobrazi u film. Previše sam zauzeta njenim oblikovanjem u prozno delo.

S. O.: Stvarno?

S. O.: Da.

S. O.: Iznenadena sam, budući da svi koje poznajem razmišljaju o pisanju za filmove.

S. O.: Onda me očigledno ne poznajete.

S. O.: Ne morate biti toliko grubi.

S. O.: Nisam gruba! Samo kažem da po svoj prilici nisam poput tih ljudi koje vi znate jer ja ne razmišljam neprestano o pisanju za filmove. Obožavam filmove. Volim da ih gledam. Ne želim da ih pišem.

S. O.: Onda prihvatam ispravku! Kad vam se prvi put javila ideja da *Kradljivca orhideja* pretvorite u film?

S. O.: *Njujorker* je moju originalnu priču „Pomama za orhidejama“ objavio 1995. Odmah nakon objavljivanja priče obratila su mi se tri ili četiri producenta

i studija zainteresovana za otkup prava. U isto vreme sam *Random hausu* nagovestila da bih volela da proširim tu priču u knjigu pošto sam znala da želim još štošta da kažem. Producenti koji su na kraju otkupili priču – Džonatan Dem i Ed Sakson – pristali su da mi dozvole da napišem knjigu pre nego što krenu s radom na filmu.

S. O.: A kad se to desilo?

S. O.: Čekajte da vidim... Rukopis sam predala u septembru 1998, ako se dobro sećam. A scenario za *Adaptaciju* pročitala sam prvi put u proleće 2000.

S. O.: Jeste li tražili da vi pišete scenario?

S. O.: Ne, ne zanima me pisanje scenarija. I takođe sam smatrala da će mi biti neizmerno zanimljivo da vidim šta će scenarista uraditi s knjigom. Ona nije tipična holivudska ideja: film o tipu koji krade orhideje.

S. O.: Jeste li znali išta o scenariju dok je nastajao?

S. O.: Znala sam samo da su producenti unajmili scenariistu koji je upravo napisao film *Ubiti Džona Malkovića*. Ili sam bar mislila da se film tako zove. Zvučalo je prilično čudno, ali producenti su bili oduševljeni tim tipom i rekli su mi da treba da se oduševim i ja. I tako sam se oduševila.

S. O.: Mislite li na film *Biti Džon Malkovič*?

S. O.: Da, tako se zapravo film zove, ali još nije bio prikazan, pa sam pogrešno mislila da se zove *Ubiti Džona Malkovića*.

S. O.: Kako ste se osećali kad ste prvi put pročitali scenario?

S. O.: Iznenadeno.

S. O.: Nastavite.

S. O.: Upozorili su me da scenario znatno odstupa od knjige, a agentkinja mi je kazala da u njemu ima mnogo ljudi kojih nema u knjizi – i da su to ljudi koji postoje, a ne izmišljeni likovi. I nagovestila je da sam među tim ljudima i ja. Ali i dalje nisam bila spremna za to što ću pročitati. Producent mi je dao scenario za ručkom. Posle sam se vratila u kancelariju, zatvorila vrata, isključila telefon i počela da čitam. Morala sam nekoliko puta da ga ostavim da bih povratila dah. Mislim da sam počela da shvatam kakvo će to neobično iskustvo biti kod scene gde ja – hoću da kažem, junakinja filma Suzan Orlin – puca u jednog službenika odeljenja za Zaštitu riba i divljih životinja Amerike u Fakahačiju. Producent me je molio da mu se javim čim budem pročitala scenario do kraja. Sačekala sam jedan dan da mi se sve slegne, a onda ga pozvala i rekla: „Nije ono što sam očekivala, ali je sjajan i, molim vas, samo mi promenite ime.“

S. O.: Zašto?

S. O.: Zato što nisam bila sigurna da zaista želim da budem lik u filmu, a naročito lik koji onako... otkači.

S. O.: Prosto ne mogu to da poverujem.

S. O.: Šta ne možete da poverujete?

S. O.: Da ne biste želeli da budete lik u filmu. Zar nije to svakome san? Da postane čuveni lik u filmu?

S. O.: Ne znam da li je to svima san, ali meni se činilo da ne želim da me pretvore u deo filma. Mislim da u to nije preterano teško poverovati. Zar biste vi želeli da budete lik u filmu?

S. O.: Ko ovde postavlja pitanja?

S. O.: Očigledno vi. Ali samo sam vas zamolila da... nebitno. Koje je vaše sledeće pitanje?

S. O.: Šta vas je ubedilo da ipak prihvatite da budete lik?

S. O.: Nekoliko stvari. Ako će moja knjiga – *moja* knjiga – igrati važnu ulogu u jednom filmu, a autorka knjige se bude zvala drugačije, ne Suzan Orlin, ljude će to zbuniti i na kraju će i meni ići na živce. Ne bih volela da vidim kako se autorstvo *Kradljivca orhideja* pripisuje, šta ja znam, Meri Smit ili Džejn Braun, ili nekoj nepostojećoj osobi pod pseudonimom. Takođe, svi drugi ljudi koji su uneti u scenario pristali su da se upotrebe njihova prava imena. Zaključila sam na kraju da je najbolje čitavu tu okolnost posmatrati kao avanturu, jedan veliki eksperiment s virtualnom stvarnošću.

S. O.: Jeste li zaradili od toga mnogo novca?

S. O.: Stvarno se nikog ne tiče, zar ne?

S. O.: To je pošteno pitanje. A ionako sve to zanima.

S. O.: Mislim da nije kulturno govoriti o novcu.

S. O.: Mislim da nije kulturno ne odgovoriti na pitanje.

(*Tišina*)

S. O.: Hoćemo li da nastavimo?

S. O.: Izvolite.

**S. O.: Jeste li imali neku posebnu zamerku na scenario?
Da li ste zahtevali neke izmene?**

S. O.: Bilo je nekoliko stvari za koje sam zamolila da ih izostave – pojedinih detalja koji su ipak bili previše

lični. Ali nisam tražila nikakve krupnije promene. Davala sam komentare o onome što mi se sviđa i ne sviđa, ali konkretni zahtevi odnosili su se samo na te malobrojne detalje, i svi su oni izbačeni.

S. O.: Koga ste želeli u ulozi Suzan Orlin?

S. O.: Godinu dana sam u glavi održavala kao bajagi kastinge za film. Razmotrila sam sve redom, od Džulije Roberts i Nikol Kidman do Holii Hanter, Džodi Foster i Kejt Blančēt, ali nisam nikako uspevala da se odlučim ko bi bio moj izbor iz snova. Predlagali su i moji prijatelji – obično su zamišljali riđokose glumice pošto je moja kosa riđa. Možda ljudi ne shvataju da u Holivudu imaju na raspolaganju farbe za kosu. Zanimljivo, niko nikad nije predložio Meril Strip, verovatno zato što je toliko jedinstvena i posebna.

S. O.: Kad je prihvatila ulogu, da li se upoznala s vama da vas izučī, da analizira vaše gestove i naglasak?

S. O.: Ne. Nijednom se nisam sreła s njom. Provela sam nekoliko dana na snimanju dok se radilo na filmu i pretpostavljala sam da ću je makar tu sresti, ali ona tada nije bila prisutna. Igrom slučaja, upoznala sam je mnogo godina ranije. Bila sam statista u filmu *Lovac na jelene*, gde je ona imala svoju prvu filmsku ulogu. Mislim da sam joj tamo rekla *Zdravo*.

S. O.: Da li ste se družile?

S. O.: Ne, naravno da nismo. Ja sam bila jedan od stotina statista. Samo sam promrmrljala *Zdravo* u prolazu. U stvari, ne bih čak rekla ni da sam je *upoznala*. Samo mislim na to da smo se nalazile na istom mestu u isto vreme.

S. O.: Dakle, prosto ste, da kažem... provodile vreme zajedno.

S. O.: *Ne*. Upravo sam vam objasnila da nismo provodile vreme zajedno. Štaviše, kad bolje razmislim, čini mi se da sam to promrmljala Robertu de Niru, a ne Meril Strip. U svakom slučaju, pokušavam da objasnim da ne poznajem Meril Strip, nikad nisam razgovarala s Meril Strip i nisam Meril Strip.

S. O.: Kako je bilo na snimanju *Adaptacije*?

S. O.: Bilo je zabavno i istovremeno veoma uvrnuto. Prvo što sam primetila bilo je da me filmska ekipa gleda ispod oka. Najzad mi je prišao jedan tehničar i upitao da li sam to *stvarno* ja i da li sam *stvarno* uradila sve ono što se prikazuje u filmu. Doživela sam utisak astralne projekcije. Nagađam da je ekipa počela da umišlja kako je Meril Strip prava Suzan Orlin, dok sam ja... nisam sigurna za šta su me smatrali. U filmu se pojavljujem kao anonimni kupac. Možda su mislili da sam to ja. I takođe je bilo izuzetno uzbudljivo videti čitavu tu produkciju i shvatiti da je sve to inspirisano mojom knjigom. To je bilo čudesno.

S. O.: Šta tačno rade „tehničari“?

S. O.: Pojma nemam.

S. O.: U *Adaptaciji*, scenarista koji pokušava da adaptira *Kradljivca orhideja* proživljava užasnu spisateljsku blokadu. Javlja li se nekad vama spisateljska blokada? Da li saosećate s njim?

S. O.: Ne pišem brzo, ali dosad, srećom, nikad nisam imala pravu spisateljsku blokadu. Ponegde zakočim, ali

nikad ne preživljavam onakve muke kakve preživljava njegov lik u filmu. Bilo mi ga je žao.

S. O.: Da li je Čarli Kaufman vaš prijatelj?

S. O.: Ne, nije. Upoznala sam ga, sreli smo se na neka dva minuta na snimanju *Adaptacije*. Oboma nam se vezao jezik.

S. O.: Liči li na Nikolasa Kejdža?

S. O.: Ne, liči na Čarlija Kaufmana. Vi još ne shvatate? Filmovi su filmovi. Život je život. Nije to isto.

S. O.: Da li bi posle te vaše opaske trebalo da se osećam glupo?

S. O.: Ne. Izvinjavam se ako sam bila oštra. Samo pokušavam da razjasnim šta je film, a šta *stvarnost*.

S. O.: I kad ste konačno odgledali film? To smem da vas pitam, zar ne?

S. O.: Naravno. Film – grubu montažu filma – odgledala sam na malom platnu u proleće 2002. Bila sam toliko nervozna da sam ga jedva gledala. Bila sam istinski srećna što vidim da film odslikava pravu srž knjige, koja je o potrazi za strašću i o tome kako ona oblikuje život. Ali bilo mi je veoma neobično dok sam ga gledala taj prvi put. Mislim da mi je bilo malo previše da vidim sebe kao junakinju filma, a isto tako i svoju knjigu iznova napisanu u obliku filma.

S. O.: Dakle, filmovi su ponekad stvarnost, je l' tako?

S. O.: (*Ćuti*)

S. O.: Je l' tako?

S. O.: Da, verovatno ste u pravu. Makar u ovom slučaju.

S. O.: I dakle, planirate li da pišete još neki film?

S. O.: Vi uopšte niste slušali šta sam pričala?!

S. O.: Samo još nešto pre nego što vas pustim da idete. Znam da je neprofesionalno od mene da ovo pitam, ali kad se sledeći put budete družili s Nikolasom Kejdžom, možete li da mi nabavite njegov autogram?

Sadržaj

<i>Milionerova staklena bašta</i>	<i>.21</i>
<i>Kloniranje duha</i>	<i>.39</i>
<i>Zeleni pakao</i>	<i>.54</i>
<i>Pomama za orhidejama</i>	<i>.63</i>
<i>Smrtonosno zanimanje</i>	<i>.77</i>
<i>Božanstvena.</i>	<i>112</i>
<i>Lep život</i>	<i>130</i>
<i>Orhideje može svako da gaji</i>	<i>164</i>
<i>Biljni kriminal</i>	<i>185</i>
<i>Pečene golubice.</i>	<i>217</i>
<i>Osiolina glava</i>	<i>239</i>

Bogatstva. 284

Pravac 304

Bibliografija 327

Izjave zahvalnosti. 329

O autorki 331

Kradljivac orhideja

Milionerova staklena bašta

Džon Laroš je visok, mršav kao grana, svetlook, poguren i izrazito lep, uprkos tome što mu nedostaju svi prednji zubi. Ima držanje špageta skuvanih *al dente* i nervoznu žestinu čoveka koji mnogo igra video-igre. Laroš ima trideset šest godina. Sve donedavno je bio zaposlen kod floridskih Seminola, gde je u rezervatu ovog plemena, u Holivudu na Floridi, napravio rasadnik i laboratoriju za razmnožavanje orhideja.

Laroš na mnoge ostavlja utisak ekscentrika. Seminole, na primer, imaju za njega dva nadimka – Mutivoda i Ludi Beli Čovek. Kad mi je jednom Laroš pripovedao o svom detinjstvu, samo je kazao: „Bože, sigurno sam bio *luckasto* detence.“ Otkako zna za sebe, neumoran je i izuzetno strastven. Kad je imao devet ili deset godina, roditelji su mu rekli da može da odabere sebi kućnog ljubimca. Odlučio se za malu kornjaču. Onda je tražio još deset malih kornjača. Onda je zaključio da želi da gaji kornjače i potom krenuo da prodaje kornjače drugoj deci,

pa zaključio da njegov život nema vrednost ukoliko ne bude uspeo da prikupi po primerak svake vrste kornjače za koju zna čovečanstvo, među njima i kornjače veličine kauča, s Galapagosa. Zatim je iz čista mira prestao da voli kornjače i ludo se zaljubio u fosile iz ledenog doba. Sakupljao ih je, prodavao, izjavljivao da za njih živi, potom ih napustio radi nečeg trećeg – lapidarijuma, čini mi se – pa se onda i njega manuo postavši opsednut prikupljanjem i ponovnim posrebrivanjem starih ogledala. Larošove strasti pristizale su nenajavljene i okončavale se eksplozivno, kao auto-bombe. Kad sam ga upoznala, žudeo je samo za orhidejama, naročito za divljim orhidejama koje rastu u močvari Fakahači na Floridi. Veći deo naredne dve godine provela sam u druženju s njim, a na kraju te dve godine on se otarasio svih orhideja koje je posedovao i kleo se da nikad više, dok je živ, neće imati nijednu orhideju. Obično je dosledan svojoj reči. Pre mnogo godina, između fosila iz ledenog doba i starih ogledala, prošao je fazu tropskih ribica. Na njenom vrhuncu imao je u kući više od šezdeset akvarijuma i redovno je išao u ronjenje bez podvodnog odela da bi nakupljao ribe. Onda je došao kraj. Zanimanje nije gubio postepeno: zvanično se odrekao riba i zarekao se da ih nikad više neće sakupljati: i zaista, nikad više nije nogom kročio u okean. To je bilo pre sedamnaest godina. Čitav život je proživio na svega nekoliko koraka zapadno od Atlantika, ali otad nije zamočio u njega ni nožni prst.

Laroš pomalo zvuči kao živa enciklopedija, ali on nije imao formalno školovanje. Pohađao je državnu školu u Severnom Majamiju; inače je samouk. S vremena na vreme uhvatila bi ga seta zbog života kakav misli da bi imao da se posvetio sticanju klasičnog obrazovanja. Ubeđen

je da bi verovatno postao neurohirurg i načinio krupna otkrića na polju istraživanja mozga, i da bi se obogatio i proslavio. Umesto toga, živi u dotrajalom floridskom bungalovu sa ocem i oduvek se snalazio za život na neuobičajene načine. Među njegovim najlepšim osobinama jeste optimizam – on vidi unosan ishod praktično u svakoj životnoj situaciji, uključujući i katastrofe. Pre mnogo godina sipao je sebi na posekotinu na ruci toksičan pesticid i od toga pretrpeo trajno oštećenje srca i jetre. Po njegovom mišljenju, bila je to srećna okolnost zato što je tada uspeo da proda članak o svom iskustvu (*Da li biste umrli za svoje biljke?*) jednom časopisu posvećenom baštovanstvu. Kad sam ga upoznala, radio je na *Vodiču za gajenje biljaka u kući*. Rekao mi je kako će ga reklamirati u *Haj tajmsu*, časopisu posvećenom marihuani. Kazao je da se u reklami neće pominjati da marihuana odgajena po njegovom vodiču nikad neće sazreti, pa zato nikad neće biti ni psihoaktivna. Taj *Vodič* mu je bio jedan od najdražih projekata svih vremena. Kako je on to posmatrao – zaradiće na njemu gomilu para (što je uvek sjajna stvar), a *uz to* će podsticati klince da gaje biljke (vrlo plemenito) i *uz to* će izostavljanjem informacije sprečiti da se ta deca drogiraju zato što će biljke koje će odgajati biti nedelotvorne (neprocenjivo uzvišeno). Ovim poslednjim aspektom svog projekta najviše se ponosio jer je verovao da će ta deca koja će kupiti *Vodič* čim budu shvatila da su bacila novac na pokušaj nečeg ilegalnog – odgajanja trave i duvanja – zahvaljujući Džonu Larošu, takođe shvatiti da se prestup ne isplati. Takvi planovi, gde su u profit upakovani vrlina i problem kriminaliteta, Larošu su specijalnost. Samo što konačno zaključiš da je on klasični prevarant, on

ti razotkrije svoje skrivene motive i donekle moralan, ali uvek unosan razlog za to nepoštenje. Sebe voli da opisuje kao domišljato đubre. Obožava da radi sve na teži način, naročito ako će time postići da radi ono što želi, ali i ako će kod svih drugih izazvati čuđenje kako je uspeo da se provuče bez posledica. On je potpuno neobična ličnost. Takođe najmoralnija amoralna osoba koju znam.

Džona Laroša sam prvi put srela pre neku godinu, u Koli-jerskom okružnom sudu, u Nejplsu na Floridi. U to doba sam bila na Floridi zato što sam pročitala novinsku vest da su jedan belac – Laroš – i tri Seminole uhapšeni s retkim orhidejama koje su ukrali iz neke floridske močvare po imenu Državni rezervat Fakahači, pa sam htela da saznam nešto više o tom incidentu. Priča u novinama bila je kratka, ali privlačna. Fakahači je opisivan kao divlja močvara kod Nejpls, puna nesvakidašnjih biljaka i drveća, između ostalog i nekih koji ne rastu nigde drugde u Sjedinjenim Državama, pa čak nigde na svetu. Sve divlje orhideje sada se smatraju ugroženom biljnom vrstom i nezakonito je iznositi ih iz ma koje šume, a naročito s državnog poseda kao što je Fakahači. U novinama je pisalo da je Laroš kolo-vođa lopova. Policajcima koji su ga uhapsili nabrojao je tačna botanička imena svih ukradenih biljnih varijeteta i objasnio da je trebalo da te biljke završe u laboratoriji, gde bi bile klonirane u milione primeraka i potom prodavane kolekcionarima orhideja širom sveta.

Čitam mnoge lokalne novine, a naročito one najkraće članke u njima, pogotovo svaki članak koji je pun reči u neodoljivim kombinacijama. U slučaju priče o orhidejama

zainteresovale su me reči „močvara“, „orhideje“, „Seminole“, „kloniranje“ i „kriminalni“ u samo jednom kratkom tekstu. Ponekad se za takve priče ispostavi da su nešto veće, kratka slika života koja se poveća kao one japanske papirne loptice koje spustiš u vodu i one se sledećeg časa rašire u cveće, a cvet bude toliko lep da ne možeš da poveruješ da si u nekom trenutku ispred sebe video samo papirnu lopticu i čašu s vodom. Sudija koja je dodeljena slučaju Seminola i orhidejama zakazala je saslušanje nekoliko nedelja nakon što sam pročitala članak, pa sam se organizovala da dođem u Nejpls i vidim da li bi ta papirna loptica mogla da procveta.

Bila je sredina hladne zime kad sam pošla iz Njujorka; u Nejplsu je bilo toplo i sparno, a iz aviona sam videla guste olujne oblake kako se valjaju duž horizonta. Prijavila sam se u jedan veliki hotel na plaži i te večeri sam stajala na balkonu i posmatrala kako oluja eksplodira nad vodom. Saslušanje je bilo ujutru u devet. Dok sam izlazila automobilom iz hotelske garaže, čuvar parkinga me je upozorio da vozim pažljivo. „Znate, u Nejplsu morate da pazite“, rekao je nagnuvši se kroz moj prozor. Mirisao je na koktel od ruma i nekog citrusa. Verovatno mu je to bio losion za sunčanje. „Kad ovde pada kiša“, dodao je, „kola krenu da *lete*.“ U Nejplsu ima više golf terena po glavi stanovnika nego bilo gde drugde u svetu, te su uprkos vreloj vremenu i bliskoj nepogodi svi oko hotela bili odeveni za igru, a patike s kramponima kuckale su po trotoarima.

Sud se nalazio na pet-šest kilometara južno od grada, u zgradi novog izgleda, sazidanoj od beljenog kamena prošaranog fosilizovanim školjkama. Kad sam stigla, unutra je bilo nekoliko ljudi i niko ni sa kim nije razgovarao,

nije se čulo ništa sem škripanja drvenih klupa i bučnog nakašljavanja nekog tipa u prvom redu. Brzo sam prepoznala Laroša na osnovu slike u novinama. Nije se posebno obukao za sud. Imao je plastične naočari za sunce, košulju od veštačkog materijala s neakvim pejzažnim motivima, kačket s logotipom *Majami harikensa* i iznošene sivkaste pantalone koje su mu visile na zadnjici. Izgledao je kao da bi rado zapalio cigaretu. Taman je krenuo da ustane, ali je tada ušla sudija i smestila se na stolicu; seo je i on i izgledao je ljutito. Potom je ustao tužilac i pročitao tužbu države – da su 21. decembra 1994. Laroš i njegova tri pomoćnika iz plemena Seminola ilegalno odneli iz Fakahačija više od dvesta retkih primeraka orhideja i bromelijada, te se sumnja da su iz močvare izašli s četiri platnene jastučnice pune cvetova. Optužuju se za kriminalno posedovanje ugroženih vrsta i nezakonito uklanjanje biljnog sveta s državnog poseda, za šta u oba slučaja sledi zatvorska i novčana kazna.

Sudija je to saslušala s bezizraznim licem, a kad je tužilac završio, pozvala je Laroša da dâ iskaz. Bučno je ustao sa stolice, a onda natenane pošao ka sredini sudnice, glave naherene ka sudiji, a palčeva zadenutih u gajke pojasa. Sudija je zaškiljila u njega i rekla mu da kaže svoje ime, prezime i adresu, te da opiše svoje stručno znanje o biljkama. Laroš je mrdnuo stopalom i slegao ramenima. „Dakle, poštovana sudijo“, kazao je, „ja sam konsultant za hortikulturu. Profesionalno se njome bavim blizu dvadeset godina i imao sam rasadnik s više biljaka velike komercijalne i etnobiološke vrednosti. Imam *veoma* bogato iskustvo s orhidejama i bespolnom mikropropagacijom orhideja pod aseptičnim kulturama.“ Načas je začutao i

razvukao osmeh. Zatim se osvrnuo po prostoriji i dodao: „Iskreno, poštovana sudijo, verovatno sam najpametnija osoba koju znam.“

Za močvaru Fakahači i njene divlje orhideje uopšte nisam znala sve dok nisam čula za Džona Laroša, uprkos tome što sam na Floridi bila toliko puta. Odrasla sam u Ohaju i porodično smo išli u Majami Bič svakog zimskog raspusta, boravili u hotelima čije holove krase ribarske mreže i bove obrasle prilepcima, a umesto božićne jelke služi im palmeto. Još tada sam imala pomešana mišljenja o Floridi. Volela sam da šetam pored hotela u stilu art dekoa na Oušen drajvu i Kolins roudu, volela tamošnje ogromne delikatesne radnje i ono prvo crvenilo kad izgorim od sunca, ali plašila sam se meduza i mrzela kako mi kosa izgleda u vlažnom vazduhu. Vrućina me onespokojava, a predeli Floride, topli i široki, tuđi su mi kao Mars. Ne smatram sebe osobom pogodnom za Floridu. No u Floridi ima nečeg zavodljivijeg i neizbežnijeg nego takoreći bilo gde drugde gde sam boravila. Jeste, ume da izgleda previše novo i veštački, ali čim vidiš neko mesto poput Everglejdsa ili močvara rezervata Big Sajpres i Loksahači, shvatiš da je Florida ujedno i poslednja američka granica. Divlji deo Floride zaista je takav, a pitomi stvarno pitom. Ta dva se, međutim, smenjuju: razvijeni krajevi su tek male krčevine u džungli, ali kako je džungla nezaustavljivo plodna, ona pokušava svakodnevno da ponovo prisvoji komade razvijene Floride. Istovremeno, divljina nestaje čoveku pred očima: po dvadeset hektara Everglejdsa presušuje iz dana u dan, po peščanim dinama niču nove

kuće, svake godine je sve više novih magistrala. Ništa ne ostavlja utisak čvrstog i trajnog; sve je u večitoj promeni ili nestajanju. Tranzicija i mutacija međusobno se stapaju, fuzija vlažnog i suvog, nepokornog i uređenog, prirodnog i veštačkog. Jeste privlačno kad nešto ima izrazitu jedinstvenu crtu, ali hibridi poput Floride primamljiviji su zato što su nesvakidašnji i neobični. Jednom sam kod Majamija videla čoveka kako peca u bari kraj parkinga *Burger kinga*, tik pored auto-puta. Bara je bila savršeno okrugla, s oštrim ivicama, pa sam znala da je sigurno veštačka, rupa koja je ostala kad je odatle vađena zemlja za izgradnju podloge auto-puta. Pošto je put napravljen a *Burger king* otvoren, sigurno je jamu napunila kiša ili podzemna voda, a onda su nekako tu došle i ribe – možda su ih ispuštale ptice ili su se domigoljile kroz prolaze pod površinom zemlje – i vrlo brzo se jama pretvorila u pravu baru. Divljina ju je bezmalo vratila sebi. U tom smislu Florida na mene ostavlja utisak: večito podstiče promenu, njene prirodne pejzaže samo koji trenutak deli od isušivanja i izgrađivanja, njena najulickanija mesta samo časak razdvaja od propadanja i povratka u džunglu. Pre koju godinu opet sam obnovila vezu s Floridom; ovog puta su moji roditelji kupili apartman u Vest Palm Biču kako bi mogli tu da provode poneki dan tokom zime. Uz njihovu zgradu nalazi se divan, doteran golf teren, s travom zelenom i ravnom kao prostirka za kupatilo, a živicama precizno oblikovanim i sjajnim, i u celini izgleda civilizovan kao svečano odelo. No svejedno, nedavno se u jezerca na terenu uselilo nekoliko aligatora, pa su u svlačionicu zalepljena obaveštenja koja poručuju:

DAME! ČUVAJTE SE ALIGATORA NA IGRALIŠTU!

Država Florida zaista raspaljuje ljudima duh. Rađa u njima velike zamisli. Nije baš da ih tek slučajno put tu nanese. Dolaze s ciljem – možda da započnu novi život, jer Florida izgleda kao svež početak, ili da nagrade sebe zato što su u svom životu vredno radili, jer je Florida bujna i rodna, ili zato što imaju neke nove ideje i planove, jer Florida deluje kao podneblje gde možeš sve da pokušaš, podneblje koje vekovima tera preduzetnicima vodu na usta. Ona je podložna preoblikovanju, stvaranju iznova. Njoj se dodaje, od nje se oduzima, isušuje se, drenira, asfaltira, prokopava, navodnjava, obrađuje, čupa od divljine, vraća u nju, trpi poplave, parceliše se, gori. Odvajkada se nešto švercuje sa ili na Floridu. Taj dotok i odliv do te mere su konstantni da se ono što čini samu tu državu razlikuje od dana do dana. Ona je kolizija pojava koje nikad ne biste očekivali na istom mestu – zgrade s apartmanima i panteri, netaknute šume i hipermarketi, Majmunska džungla, tržni centri i auto-putevi, šumarci biljaka mesožderki i tematski parkovi, kraljevske palme i hibiskusi, i one vrele močvare na tolikim hektarima površina koje niko nikada nije čak ni *video* – sve to se zajedno prži pod istim sunčanim svodom floridskog neba. Čak i orhideje Floride ovde dosežu ekstrem. Šume su punije domaćih vrsta orhideja nego bilo gde drugde u zemlji, ali isto tako postoje i desetine džungli stvorenih ljudskom rukom, staklenika Floride punih neverovatnog cveća stvorenog u laboratorijama, odgajenog u epruvetama, veštački umnožavanog do u beskraj. Ponekad taman pomislim da sam dokučila u vaseljeni nekakav poredak, ali onda se nađem na Floridi, progutana njenim nesaglasnostima i paradoksima, i tada moram da krenem opet sa svime iz početka.

* * *

Kad su svi završili svedočenje na saslušanju povodom krađe orhideja, sudija je već izgledala zbunjeno. Rekla je kako joj je to jedan od najzanimljivijih slučajeva, čime je, pretpostavljam, htela da kaže da je bizaran, a onda je objavila da se odbija zahtev optuženih da se tužba odbaci. Suđenje je zakazano za februar. Zatim je naložila da se optuženi – Laroš, Rasel Bauers, Vinson Osiola i Rendi Osiola – uzdrže od ulaska u rezervat Fakahači dok slučaj ne bude rešen. Na kraju se izvinila svim strankama slučaja orhideja i pažnju je posvetila nekom muškarcu žalosnog lica optuženom za posedovanje droge. Laroša sam ulovila odmah ispred vrata sudnice. Pušio je i stajao u zbijenoj grupi s još trojicom: advokatom Seminola Alanom Lernerom, potpredsednikom uprave za poslovanje plemena Basterom Bakslijem, te jednim od optuženih, Vinsonom Osiolom. Ostala dvojica Seminola nisu došla na saslušanje; po rečima Alana Lerner, jedan je bio bolestan, a drugi kao da je u zemlju propao.

Baster je delovao neraspoložno.

„Idem iz ovih stopa u tu močvaru s motornom testetrom, kunem se“, penio je. „*Davo* da ih nosi!“

Laroš je zgazio cigaretu. „Znate, osećam se kao da su me sjebali“, rekao je. „*Razapeli* me, jeb'o te!“

Alan Lerner je prebacivao svoju akten-tašnu iz ruke u ruku. „Čuj, Basteru“, rekao je, „stvarno sam se potrudio da izložim naš stav. Podsetio sam sudiju da su Fakahači nekada posedovali Indijanci, ali ona očigledno ima nešto drugo na umu. *Ne brini*. Sve ćemo to razrešiti na suđenju.“

Baster se namrštio i krenuo. Vinson Osiola je slegao ramenima ka Alanu i pošao za Basterom. Alan se obazreo

oko sebe, potom mi rekao *Doviđenja* i krenuo za Basterom i Vinsonom. Laroš je ostao još koji minut. Zadobovao je prstima po bradi, pa izgovorio:

„Oni čuvari močvare su smejurija. Niko od njih ništa ne zna o tamošnjim biljkama. Neki su *tupi* – mislim, stvarno tupi. Imali su sreće što su uhvatili baš mene jer sam znao da im navedem nazive biljaka. Inače sumnjam da bi uopšte znali šta je to. Stvarno me nije briga šta će biti na sudu. U Fakahači sam išao hiljadu puta i ići ću još hiljadu.“

Džon Laroš je odrastao u Nort Majamiju, vangradskom naselju kroz koje se prolazi kad se iz Majamija ide u Fort Loderdejl. Porodica Laroš je živela u poluindustrijskom kraju, ali i dalje prilično blizu močvara i šuma. Kad je bio mali, Laroš i njegova majka često bi se povezli kolima, pa potom pešačili po Big Sajpresu i Fakahačiju samo da bi razgledali neobičnosti. Otac nikad nije išao s njima jer nije bio posebno zainteresovan za šume, a onda je povredio leđa radeći na građevini i ostao delimično onesposobljen. Laroš nije imao braće i sestara, ali pričao mi je da mu je jedna sestra umrla kao mala. Jednom prilikom, dok mi je pripovedao istorijat Laroša, izjavio je:

„Znate, kad bolje promislim, čini mi se da smo porodica boljki i muka.“

U tim mesecima koje sam provela na Floridi, Larošovog oca sam susrela samo nakratko. Volela bih da sam poznavala i Larošovu majku, koja više nije bila živa. Laroš ju je opisivao kao debelu i zapuštenu, i tvrdio da je rođenjem bila Jevrejka, ali da je u različitim periodima života iskusila strastvenu privrženost drugim verama. Bila je

entuzijasta, žestoki posvećenik. Nikad ne bi prva oglasila kraj pešačenja niti ustuknula kad sa sinom treba da zagazi u vrtače. Obožavala je orhideje. Ako bi naišli na orhideju u cvetu, insistirala je na tome da je obeleže, pa bi došla posle nekoliko meseci da vidi je li biljka formirala seme.

U mladim godinama, Laroš je neko vreme bio opsednut fotografijom. Rešio je da mora da fotografiše svaku postojeću vrstu floridskih orhideja dok je u cvetu, pa je neko vreme imao običaj da svakog vikenda natovari majku foto-aparatima i stativima i potom bi udvoje satima šipčili kroz šumu. Nije se dugo zadovoljavao pukim fotografisanjem orhideja – uskoro je odlučio da ih sakuplja. Prilikom pešačenja je prestao da nosi foto-aparate i počeo da tegli jastučnice i kante za đubre s biljkama u njima. Začas je sakupio veliku zbirku. Razmišljao je da otvori rasadnik. Posle srednje škole neko vreme je radio na građevini i od toga živio, ali je kao i njegov otac pao i povredio leđa, pa je morao na bolovanje. Tu povredu leđa smatra srećnim slučajem jer mu je pružila prostor da se posveti biljkama. Oženio se 1983. i sa suprugom, sada bivšom, otvorio rasadnik u Nort Majamiju. Nazvali su ga *Bromelijadino drvo*. Specijalizovali su se za orhideje i bromelijade, porodicu suvih, bockavih biljaka koje žive u vazduhu, na drveću. Laroš se usredsredio na one najneobičnije, najređe. S vremenom je u svojim staklenicima prikupio četrdeset hiljada biljaka, uključujući i neke za koje tvrdi da su jedini veštački gajeni primerci svoje vrste. Poput mnogih vlasnika rasadnika, Laroš i njegova supruga uspevali su da sastave kraj s krajem, ali on nije bio zadovoljan pukim preživljavanjem. Hteo je da nađe neku naročitu biljku koja će ga nekako pretvoriti u milionera.

* * *

Nekoliko dana posle saslušanja Laroš me je pozvao da idem s njim na izložbu orhideja u Majamiju. Svratio je po mene u kombiju šarenim od rđe. Kako sam otvorila vrata i rekla: „Dobar dan“, tako me je prekinuo i kazao: „Hoću da znate da je ovaj kombi živo sranje! Čim budem ubo zgoditak s orhidejama, kupujem sebi neka besna kola. Šta vi vozite?“ Odgovorila sam da sam pozajmila od oca auroru. „Strava“, kazao je Laroš. „Mislim da ću nabaviti takva ista.“ Sagla sam se i krenula da kopam kroz krš ispred sebe kako bih stigla do suvozačkog sedišta, a potom sam sela na onaj pedalj prostora na samoj ivici i oslonila se stopalima o džak sa zemljom za sadnju koji je pukao i sve se rasipalo po podu. Laroš se otisnuo putem veoma čilo. Učinilo mi se da sam možda istegla vratne pršljenove. Svaki put kad odskoči preko rupe, kombi bi zaškripao i uzdrhtao, a po podu bi se, poput čeličnih kuglica flipera, zakotrljalo stotinu raznih lopatica, šraf-cigera, zemljanih saksija, konzervi od koka-kole i drugih misterioznih predmeta.

Nisam odvajala oči od puta jer mi se činilo da je najbolje ako makar jedno od nas dvoje gleda. „Shvatate, čitavog života – to jest, čitavog života u tom svetu uzgajanja – tražim prokletu unosnu biljku“, rekao je. „Imao sam jednog prijatelja u Južnoj Americi – upravo je odapeo, u stvari – nebitno, tip je bio veliki komercijalni uzgajivač i imao *beskonačne* količine para, i hteo je jednu fantastičnu bromelijadu koju sam imao, pa sam mu rekao da ću mu je dati u zamenu za seme ili reznicu najvrednije biljke koju ima. Rekao sam: 'Ej, pazi, briga me da li je prelepa

ili ružna!’ Samo sam hteo da vidim tu biljku koja mu je omogućila lagodan život.“

„I koja je bila? Kako izgleda unosna biljka?“

Laroš se nasmejao i pripalio cigaretu. „Poslao mi je ogromnu kutiju. U velikoj kutiji bila je manja, u njoj još manja, pa još jedna, a u poslednjoj je bilo nekoliko kvadratnih centimetara baštenske trave. Pomislio sam: baš je vickast! Nek se *jebe*! Pozovem ga i kažem: ’Ej, ti kućkin sine! Šta je *ovo*, kog đavola?!’ Kad ono, ispostavi se da je neka specijalna vrsta baštenske trave, zelena, pa s nekakvim tanušnim belim prugama po ivicama. To je ta! Rekao mi je da sam govнар i kazao da bi trebalo da shvatim kakvo blago držim u rukama. I znate, bio je u pravu. Kad se bolje promisli, onaj ko nađe neku stvarno lepu baštensku travu, neku moćnu novu vrstu, i uspe da proizvede dovoljno semena da je izbacii na tržište, mogao bi da vlada svetom. Bio bi *potpuno* zbrinut dok je živ.“

Zgnječio je cigaretu i vozio je kolenom dok je pripaljivao drugu. Upitala sam ga šta je uradio s tih nekoliko kvadratnih centimetara trave. „Ma ne zanima mene baštenska trava“, odgovorio je. „Mislim da sam je nekom dao.“

Larošu, kao zaljubljeniku u biljke, život se promenio 1990 godine, kad je održana Svetska konferencija o bromelijadama u Majamiju. Na svetske konferencije posvećene biljkama dolaze kolekcionari, uzgajivači i ljubitelji biljaka iz čitavog sveta. Za većinu tih izložbi uzgajivači sami spremaju postavke i takmiče se za nagrade za kvalitet biljaka i maštovitost izlaganja. Možda su nekada te izložbe bile drugačije, ali sada moraju da odslikavaju temu postavke i obično se sastoje od glavne konstrukcije, desetina biljaka i pomoćnih rekvizita koji znaju da budu

pozamašni, poput lutaka za izlaganje, kanua, planina od stiropora i pravog nameštaja. Laroš je slutio da ima dara za osmišljavanje postavke i bio je uveren da ima najbolje bromelijade na svetu, pa je rešio da se prijavi na takmičenje. Dizajnirao je konstrukciju od drvenih podupirača i greda, veličine tri i po sa šest metara; dodao fluorescentnu boju, crno svetlo da bi fluorescentna boja sijala, niske lampica pravilno raspoređene u oblike sazvežđa, te desetine vrsta bromelijada koje liče na zvezdice. Postavka je privukla veliku pažnju. Za Laroša je to bila prekretnica. Zahvaljujući konferenciji, postao je poznat ljubiteljima i uzgajivačima bilja i u njemu se rodila još veća odlučnost da stvori spektakularan rasadnik. Počeo je svakodnevno da obavlja telefonske razgovore s ljudima širom sveta, da ulazi u trag neobičnim biljkama; telefonski računi iznosili su na hiljade dolara mesečno. Ogroman novac mu je dolazio i odlazio, ali on je najveći deo ulagao u svoj rasadnik. Težio je ekstravaganciji. Jedanput je dao petsto dolara za klimatizovanu kutiju za jednu malu paprat hladnijih zona koju je dobio iz Dominikanske Republike. Paprat je svejedno uginula, ali Laroš čak i sada govori kako ne žali što se na to istrošio. Želeo je u svemu najbolje. Akumulirao je, kako on kaže, jednu od najvećih američkih zbirki kriptantusa, iz porodice brazilske bromelijade. Kupio je upečatljiv *Anthurium veitchii* od šest stopa, s neobičnim, rebkastim listovima. I sad se s uživanjem seća tog anturijuma. Kaže da je bio „veličanstven, veličanstven kućkin sin“.

Na petnaestak kilometara od Majamija Laroš je stigao do onog dela svoje životne priče u kojoj se javljaju orhideje.

Njegova žena i on imali su ih na stotine u *Bromelijadinom drvetu*, i mada je svojevremeno bio potpuno opčinjen bromelijadama, shvatio je da su ga zavele i od njih otrgle orhideje. Uхватила ga je opsesija da ih gaji. Naročito je voleo da radi na hibridima – da međusobno oprašuje različite tipove kako bi stvorio nove hibride orhideja. „Svaki put kad dobijem novi hibrid, osećaj je bio *moćan*“, kazao je. „Osećao sam se pomalo kao Bog.“ Često je natapao klijava zrna kućnim hemikalijama ili ih kratko zagrevao u mikrotalasnoj kako bi mutirala i možda se preobrazila u nešto zaista zanimljivo, neki iščašeni novi oblik ili boju kakvi nikada dotad nisu viđeni u svetu orhideja. Valjda sam se malčice zapanjila dok mi je opisivao taj proces, jer kad me je pogledao i video moj izraz lica, odvojio je obe ruke od upravljača i prezrivo zamahao ka meni. „O, ma *dajte*“, rekao je. „Mutacija je sjajna stvar! Mutacija je prava zabava! To je sjajan mali hobi – znate na šta mislim, mutacija radi zabave i zarade. I moćno je u sto đavola. Na kraju dobiješ i ponešto moćno, i ponešto ružno, i ponešto što niko nikada dotad nije video, i to je prosto fenomenalno.“

Upitala sam u čemu je poenta. „Mutacija je odgovor na *sve*“, razdražljivo je odvratio. „Pa šta mislite, što su neki ljudi pametniji od drugih? Očigledno zato što su mutirali u najranijem detinjstvu! Uveren sam da sam od tih. Kad sam bio mali, verovatno su me izložili nečemu što je izazvalo u meni mutaciju i sad sam neverovatno pametan. Mutacija je sjajna stvar. Zahvaljujući njoj, evolucija se kreće napred. I mislim da je dobro za ovaj svet da se mutacija promoviše kao hobi. Znate, užasno je mnogo protraćenih života i ljudi koji nemaju šta da rade. Eto takvim zanimljivim stvarima treba da se bave.“

Što je Laroš više orhideja sakupljao, to je više kolekcionara upoznao. Bio je u središtu sveta orhideja, a istovremeno ne baš stvarno deo tog sveta. Orhideja na Floridi ima svuda – divljih i pitomih, prirodnih i hibridnih, izraslih iza kuće i u plastenicima, izvoze ih i razvoze po čitavom svetu. Američko udruženje za orhideje, osnovano 1921, ima sedište na bivšem imanju jednog halapljivog kolekcionara u Vest Palm Biču, a mnoge među najvećim i najboljim rasadnicima orhideja u zemlji – *R. F. orhideje*, *Mouts orhideje*, *Kompanija Fenel orhideje*, *Krul-Smit orhideje* – nalaze se na Floridi. Neki od tih rasadnika postoje već decenijama, a pojedini uzgajivači s Floride već su u porodici treća ili četvrta generacija koja se time bavi. Orhideje rastu po močvarama i šumarcima Floride još otkako te močvare i šumarci postoje, a u staklenicima Floride gaje se od kraja XIX veka. Početkom XX veka, velika imanja Palm Biča i Majamija već su imala sopstvene zbirke orhideja i njihove čuvare; orhideje su se smatrale raskošnim i romantičnim ukrasom, ulickanim malim zatočenicama, komadićem divljine ispod stakla.

Laroš uopšte nije bio raskošan, ni romantičan, niti ulickan, pa se nije nikako uklapao u svet ljubitelja biljaka Palm Biča, ali je zato posedovao bogatstvo u orhidejama. Dano-noćno su ljudi dolazili u njegov rasadnik da razgovaraju o orhidejama, da se dive njegovoj zbirci i oduševljavaju se njime. Dolazili su i zadržavali se tu samo da bi mogli da budu među njegovim biljkama, ili su mu donosili posebne cvetove kako bi ih u zamenu poveo na pešačenje po Fakahacijju, ili su ga pozivali kod sebe da vidi njihovu zbirku i čupali iz njega savete, ili su mu nudili kamione para da im pomogne da nađu biljke koje se nalaze najteže na svetu.

Činilo mu se da su pojedini dolazili samo zato što su bili usamljeni i želeli s nekim da popričaju, naročito s nekim ko ima ista interesovanja kao i oni. Slika te samoće kao da ga je zastrašivala. Prestao je o tome da priča, a onda krenuo da mi objašnjava zašto voli biljke. Rekao je kako se divi koliko su prilagodljive i promenljive, kako se dovijaju da prežive na ovom svetu. Rekao je da biljke po veličini variraju više od svake druge žive vrste, a onda me upitao da li mi je poznata biljka koja ima najveći cvet na svetu, a živi kao parazit u korenju drveta. Kako džinovski cvet raste, tako polako jede i ubija drvo domaćina. „Dok sam imao svoj rasadnik, ponekad mi se činilo da će me živog pojesti svi ti ljudi koji se roje oko mene“, kazao je Laroš. „Kao da su oni ta džinovska parazitska biljka, a ja to drvo domaćin koje umire.“